

سنجش پایداری گردشگری در روستاهای هدف گردشگری مطالعه موردی: شهرستان سپیدان

سعیدرضا اکبریان رونیزی* - استادیار بخش جغرافیا، دانشگاه شیراز

دریافت مقاله: ۱۳۹۴/۶/۱۷ پذیرش نهایی: ۱۳۹۴/۱۱/۱۳

چکیده

تعیین روستاهای هدف گردشگری در کشور را می‌توان از سیاست‌های تأثیرگذار در فرایند توسعه پایدار گردشگری در نواحی روستایی قلمداد کرد. نکته درخور توجه در این زمینه سنجش پایداری گردشگری در این روستاهاست. پژوهش حاضر با هدف سنجش سطح پایداری توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سپیدان (استان فارس) انجام شد. این تحقیق از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. به‌منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از دو روش اسنادی و میدانی (پرسشنامه) استفاده شد. سطح تحلیل پژوهش روستا و واحد تحلیل سرپرستان خانوارهای محلی (۲۰۰ سرپرست) و مدیران محلی (۱۸ مدیر) است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری و غیرآماری (روش بارومتر) استفاده شده است. نتایج به‌دست‌آمده نشان می‌دهند که توسعه گردشگری در روستاهای مطالعه‌شده در مجموع در سطح متوسط پایداری قرار دارند که بین ابعاد بررسی‌شده، بعد اجتماعی - فرهنگی وضعیت پایداری بهتری دارد. همچنین نتایج نشان دادند که بین روستاهای مطالعه‌شده از لحاظ پایداری توسعه گردشگری تفاوت معناداری وجود دارد و روستای مارگون بیشترین امتیاز پایداری و روستای ده‌کهنه پایین‌ترین امتیاز پایداری را دارد.

کلیدواژه‌ها: بارومتر پایداری، توسعه پایدار گردشگری روستایی، روستاهای هدف، شهرستان سپیدان.

مقدمه

گردشگری فعالیتی است با تأثیرها و پیامدهای متفاوت مطلوب و نامطلوب، که با افزایش آگاهی پژوهشگران و تصمیم‌گیران حوزه گردشگری در مورد مشکلات و تأثیرات نامطلوب آن، توسعه پایدار به‌عنوان جایگزین مدل‌های سنتی نئوکلاسیک پدیدار شد (Choi et al., 2006, 1274). گردشگری نظام بسیار پیچیده‌ای از فعالیت‌ها و خدمات است، از این‌رو تحقق توسعه پایدار گردشگری به‌منظور دستیابی به تأثیرات مطلوب، نیازمند درک اساسی از پیچیدگی و ویژگی‌های نظام گردشگری است (UNDP, 1999, 13). این پیچیدگی در فضاها و عرصه‌های جغرافیایی که فعالیت‌های گردشگری در آنها جریان دارند مشاهده می‌شود، از جمله می‌توان به نواحی روستایی اشاره کرد که توسعه و رونق فعالیت‌های گردشگری در آنها روزافزون است. گردشگری روستایی توجه دولت‌ها، سازمان‌های غیردولتی و فعالان اقتصادی را به‌خود جلب کرده است، زیرا نقش مهمی در جهت‌دهی فعالیت‌های اقتصادی و کمک به افزایش درآمد جوامع محلی ایفا می‌کند (Chin et al., 2014, 36). توسعه فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی بدون توجه به مباحث و مفاهیم پایداری امکان‌پذیر نیست و آینده این نواحی را با چالش‌های اساسی روبه‌رو می‌سازد. در چارچوب این دیدگاه می‌بایست از منابع گردشگری خردمندانه بهره‌برداری کرد، تا در درازمدت پویایی خود را حفظ کنند و پایدار بمانند (بیات، ۱۳۹۳، ۳۶).

ایران از جمله کشورهایی است که در سال‌های اخیر در راستای توسعه پایدار نواحی روستایی، توسعه گردشگری در آن مورد توجه قرار گرفته و سیاست‌ها و برنامه‌های مختلفی (طرح جامع توسعه گردشگری کشور، تعیین مناطق ویژه گردشگری) در این زمینه تدوین کرده است (رضوانی، ۱۳۸۷، ۳۲۳). به‌منظور توسعه فعالیت‌های گردشگری در روستاها و ضرورت تقویت زیرساخت‌های عمومی و افزایش آن، کمیته راهبردی گردشگری روستایی و عشایری در سال ۱۳۸۵ در سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری تشکیل شد. این کمیته بر آن شد تا با توجه به وجود قابلیت‌های فراوان گردشگری در روستاهای مختلف کشور به رفاه

اجتماعی و توسعه فعالیت‌های اقتصادی و خدماتی در مناطق مختلف پیردازد. از این رو روستاهایی که توانمندی و قابلیت جذب گردشگری بیشتری داشتند، به عنوان روستاهای هدف گردشگری انتخاب شدند. بررسی و شناخت جاذبه‌ها و ارائه خدمات در هر برنامه‌ریزی و طرح گردشگری، از مطالعات پایه و اساسی است که سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری با انتخاب روستاهای هدف گردشگری گامی مهم در این مسیر برداشت (رحیمی و رنجبردستانی، ۱۳۹۱، ۱۳۲).

روستای هدف گردشگری به محدوده‌ای جغرافیایی گفته می‌شود که در آن یک یا مجموعه‌ای از جاذبه‌های تاریخی، طبیعی و فرهنگی وجود دارد که انگیزه‌ای برای سفر و اقامت گردشگران خواهند بود. تعیین این گروه از روستاها از رویکردهای اصلی دولت برای رفع محرومیت و ایجاد محرک‌های توسعه در مسیر تحقق اهداف تعیین شده در سند چشم‌انداز بیست‌ساله کشور، بهره‌گیری از توان‌های مناطق محروم به‌ویژه روستاها، و مقوله گردشگری است. تاکنون ۴۶۴ روستا به عنوان روستاهای هدف گردشگری در سازمان میراث فرهنگی و گردشگری تصویب شده، که بیشترین تعداد روستاهای هدف گردشگری متعلق به استان سیستان و بلوچستان و کمترین آن متعلق به استان البرز است (علیقلی‌زاده، ۱۳۹۳، ۲۲۵۳). از مجموع روستاهای هدف، ۱۶ روستا در استان فارس قرار دارد که از این تعداد، ۶ روستا در شهرستان خوش آب‌وهوای سپیدان است که به سبب جاذبه‌های مختلف، انواع گونه‌های گردشگری در آن رواج دارد. روستاهای هدف گردشگری این شهرستان به سبب وجود مناظر طبیعی و شرایط خاص آب‌وهوایی، از مهم‌ترین و جذاب‌ترین عرصه‌های گردشگری استان فارس به‌شمار می‌آیند که همواره مورد توجه و آمدوشد گسترده گردشگران برای گذران اوقات فراغت در فصول مختلف سال بودند و آثار و پیامدهای مختلف و متفاوتی را به دنبال داشته است. در این زمینه، بروز و تشدید آثار نامطلوب می‌تواند حیات انواع اکوسیستم‌های منطقه را به خطر بیندازد. از این رو، مبنا قراردادن رویکرد پایداری در برنامه‌ریزی‌های توسعه گردشگری در این مناطق اهمیت بسیار دارد. گام برداشتن در مسیر توسعه پایدار گردشگری نیازمند درک و

شناخت جامعی از وضعیت پایداری گردشگری است. نداشتن شناخت کافی از وضعیت پایداری گردشگری در نواحی روستایی می‌تواند منجر به تشدید آثار و پیامدهای نامطلوب اکولوژیکی، اقتصادی و اجتماعی فرهنگی در این روستاها شود و بیش از پیش آینده توسعه گردشگری را با چالش و مشکلات متعدد روبه‌رو سازد. بنابراین، آگاهی از وضعیت پایداری گردشگری و ابعاد آن در این مناطق الزامی و اجتناب‌ناپذیر می‌نماید و می‌تواند راهنمای مؤثری پیش روی برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران این حوزه باشد. هدف اصلی پژوهش حاضر، سنجش سطح پایداری توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سپیدان و پاسخ‌گویی به این سه پرسش است: الف) توسعه گردشگری در روستاهای هدف در چه سطحی از پایداری قرار دارد؟ ب) چه تفاوتی بین پایداری گردشگری از دیدگاه ساکنان و مدیران محلی در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد؟ ج) چه تفاوتی بین پایداری توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سپیدان وجود دارد؟

مبانی نظری

گردشگری در مفهوم پایداری، معنای ویژه‌ای دارد. زایش این مفهوم در مطالعات گردشگری، حاصل تلاش برای دستیابی به پایداری در تمامی زمینه‌های توسعه است. توسعه پایدار از نظر محیط‌زیستی غیرمخرب، از نظر فنی متناسب، از نظر اقتصادی پویا و از نظر اجتماعی مورد پذیرش مردم است (ضرغام بروجنی و نیک‌بین، ۱۳۹۱، ۱۶۸). ترکیب گردشگری و پایداری دربرگیرنده مجموعه‌ای از مبانی، سیاست‌ها و روش‌های مدیریتی است که منشأ آن را باید در کشورهای توسعه‌یافته جست‌وجو کرد (Hunter, 1997, 850). نخستینبار مفهوم پایداری در حوزه‌های مربوط به گردشگری را باتلر در سال ۱۹۹۶ مطرح کرد (Hardy et al., 2002, 478). وی معتقد بود که باید گام‌هایی ویژه برداشت و گرنه از نواحی مقصد گردشگری و منابع به‌طور اجتناب‌ناپذیری استفاده مفرط می‌شود و دیگر جذاب نخواهند بود و سرانجام به افت کاربری می‌رسند (Tefler & Sharply, 2008, 241).

توسعه پایدار گردشگری که پژوهشگران بسیاری آن را به صورت جامع بررسی کرده‌اند (Tosun, 2001; Harris & Leiper, 1995; Murphy, 1994; Mowforth & Munt, 1998)، فرایندی است که نیازهای گردشگران و جامعه میزبان را تأمین و در عین حال از فرصت‌های آینده حمایت می‌کند و مدیریت تمامی منابع را به منظور تأمین انواع نیازهای اقتصادی و اجتماعی به همراه دارد (Risteskia et al., 2012, 377). کمیته توسعه پایدار گردشگری در نشست در تایلند در مارس ۲۰۰۴ در تعریف گردشگری پایدار تجدید نظر کرد. هدف این بازبینی، انعکاس بهتر نتایج پایداری در گردشگری با توجه به نتایج کنفرانس توسعه پایدار ژوهانسبورگ است. تعریف مفهومی جدید بر ایجاد تعادل بین جنبه‌های محیط‌زیستی، اجتماعی و اقتصادی گردشگری، نیاز به اجرایی شدن اصول پایداری در همه بخش‌های گردشگری، و در نظر گرفتن اهداف جهانی گردشگری (مانند زدودن فقر) تأکید دارد (Georg, 2008, 8 به نقل از زرغام بروجنی و نیک‌بین، ۱۳۹۱).

به نظر مورفی توسعه پایدار در گردشگری نقش مهمی دارد، چراکه گردشگری در واقع صنعت منبع است که به موهبت طبیعت و میراث جامعه وابسته است و این منابع را به عنوان بخشی از محصول ارائه می‌کند، اما در این منابع با سایر کاربران از جمله ساکنان محلی سهم است (Jr, 2003, 23). باتلر بیان می‌کند توسعه پایدار گردشگری اصولاً به توسعه گردشگری با تأکید بر جامعه میزبان می‌پردازد (Weaver & Lawton, 2002, 348). توسعه پایدار گردشگری باید به عنوان پارادایم انطباقی و قسمتی از مفهوم اصلی توسعه و توسعه پایدار در نظر گرفته شود و جزئی سهم در اهداف کلی توسعه پایدار باشد. توسعه پایدار گردشگری باید در تمام انواع توسعه‌های گردشگری مورد توجه قرار گیرد یا دست کم با مبانی اصلی توسعه در هر زمان و هر مکانی با توانایی نسل‌های آینده برای تأمین نیازها و آمال‌شان تناقض نداشته باشد (Tosun, 1998, 596).

هدف اولیه توسعه پایدار گردشگری به حداکثر رساندن منفعت‌ها و درعین حال به حداقل رساندن تأثیرات نامطلوب است (Kent, 2005, 26; Weaver, 2012, 10). کاتر و گودال^۱ (۱۹۹۹) معتقدند که توسعه پایدار گردشگری باید این موارد را هدف قرار دهند: الف) تأمین نیازهای جمعیت میزبان براساس مؤلفه‌های بهبود استانداردهای زندگی در کوتاه‌مدت و بلندمدت؛ ب) تأمین تقاضاهای تعداد فزاینده گردشگران و تداوم جذب آنها به ناحیه مقصد؛ ج) حصول اطمینان از اینکه بهبود دو هدف پیشین براساس قابلیت و توانایی محیط، در تأمین منافع نسل‌های آینده تأثیر نامطلوبی بر جای نگذارد (Chami, 2002, 7).

اساس گردشگری روستایی عبارت است از: ترکیب محیط زیست روستایی، فعالیت‌های مزرعه و فرهنگ‌های مختص موجود در روستا به منظور فراهم آوردن زمینه تفریح و تنوع برای گردشگران، ایجاد فرصتی برای افراد محلی در جهت کسب درآمد بیشتر، ایجاد اشتغال، و آشنایی با فرهنگ‌های مختلف و ایجاد ارتباط با افراد خارج از روستا. همه این موارد نشان‌دهنده رابطه‌ای قوی میان گردشگری روستایی با توسعه پایداری و از راهکارهای اساسی برای توسعه مناطق روستایی توجه به این نوع گردشگری است (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹، ۹). توسعه پایدار گردشگری روستایی سبب احیای فرهنگ‌های محلی و سنتی؛ تشویق فعالیت‌های جمعی؛ افزایش درآمد؛ ایجاد منابع جدید درآمد؛ حفظ و حراست از محیط طبیعی، فرهنگی و اجتماعی روستاها؛ و نگهداشت جمعیت می‌شود (قدیری معصوم و همکاران، ۱۳۸۹، ۶۸).

توسعه پایدار گردشگری دارای ابعاد مختلف (جدول ۱) و مفاهیم و اصولی است که توسان (۲۰۰۱) آنها را در پنج مورد طبقه‌بندی کرده است: الف) توسعه پایدار گردشگری باید در تأمین نیازهای اصلی کسانی که تاکنون در مقاصد گردشگری نادیده گرفته می‌شدند، سهیم باشد؛ ب) توسعه پایدار گردشگری باید بی‌عدالتی و فقر مطلق را در مقاصد محلی گردشگری کاهش

1. Cater and Goodall

دهد؛ ج) توسعه پایدار گردشگری باید در ایجاد شرایط لازم توسعه گردشگری در مقاصد سهیم باشد و در ساکنان محلی اعتماد به نفس ایجاد کند تا از شرایط نامطلوب رهایی یابند؛ د) توسعه پایدار گردشگری ضمن آنکه باید رشد اقتصادی ملی را تسریع کند، می‌بایست به رشد اقتصادی محلی و منطقه‌ای نیز سرعت بخشد با توجه به اینکه این رشد باید بین طبقات اجتماع عادلانه تقسیم شود. توسعه پایدار گردشگری باید به موارد گفته شده در مقطع زمانی مشخصی پاسخ دهد، بدون اینکه بر توانایی نسل‌های آتی در برآوردن نیازهای‌شان تأثیر بگذارد (Tosun, 2001, 290).

جدول ۱. ابعاد و اصول توسعه پایدار گردشگری

ابعاد	اصول	مفهوم
پایداری اقتصادی	حفظ تنوع	حفظ و ارتقای تنوع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی برای گردشگری پایدار بلندمدت ضروری است و مبنایی انعطاف‌پذیر برای این صنعت ایجاد می‌کند.
	حمایت از اقتصادهای محلی	گردشگری‌ای که از دامنه وسیعی از فعالیت‌های اقتصادی محلی حمایت می‌کند و هزینه‌ها و ارزش‌های محیطی را به حساب می‌آورد به حفظ آن اقتصادها کمک می‌کند و هم از آسیب به محیط جلوگیری می‌کند.
	بازاریابی مسئولانه گردشگری	بازاریابی‌ای که اطلاعات کامل و مسئولانه‌ای را برای گردشگران فراهم می‌آورد، احترام به محیط‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی نواحی مقصد را افزایش می‌دهد.
پایداری اکولوژیکی	استفاده پایدار از منابع	محافظت و استفاده پایدار از منابع طبیعی، اجتماعی و فرهنگی حیاتی است و کسب‌وکار را در بلندمدت معقول می‌سازد.
	کاهش دادن مصرف مفرط و اتلاف	کاستن از مصرف مفرط و اتلاف از هزینه‌های بازیابی در بلندمدت از خسارت‌ها جلوگیری می‌کند و کیفیت گردشگری را بالا می‌برد.
پایداری فرهنگی	آموزش کارکنان	آموزش کارکنان که پایداری گردشگری را به روال‌های تجاری گره می‌زند و با به‌کارگیری پرسنل محلی در تمامی سطوح هم‌راستا است می‌تواند کیفیت محصول گردشگری را بهبود بخشد.
	تقبل تحقیقات	تحقیقات و نظارت مداوم این صنعت با استفاده از مجموعه داده‌ها و تحلیل کارآمد ضروری است و به حل مشکلات کمک می‌کند و منافع را روانه مقصد گردشگری، صنعت گردشگری و مشتریان می‌کند.

ادامه جدول ۱. ابعاد و اصول توسعه پایدار گردشگری

مفهوم	اصول	ابعاد
توسعه گردشگری وقتی در چارچوب برنامه‌ریزی راهبردی محلی و ملی ادغام شود و تأثیر محیطی آن ارزیابی شود، باعث حیات بلندمدت گردشگری می‌شود. برنامه‌ریزی یکپارچه در حوزه هماهنگ‌سازی کالاها و مشارکت بین سازمان‌های دخیل در تصمیم‌گیری باید صورت گیرد.	یکپارچه‌سازی گردشگری در برنامه‌ریزی	پایداری
مشارکت کامل جوامع محلی در بخش گردشگری به سود آنها و محیط‌زیست است و کیفیت تجربه گردشگری را نیز ارتقا می‌بخشد.	مشارکت‌دادن جوامع محلی	اجتماع محلی
مشاوره بین صنعت گردشگری و جوامع محلی، سازمان‌ها و نهادها ضروری است به طوری که آنها بتوانند هم‌سو با یکدیگر کار کنند و تضاد منافع بالقوه‌ای را که ممکن است پیش‌آید حل‌وفصل کنند.	مشورت با نقش‌آفرینان و عموم مردم	

منبع: Schorner, 2010, 92

با توجه به مفهوم‌شناسی، ابعاد و اهداف توسعه پایدار گردشگری، می‌توان توسعه پایدار گردشگری روستایی را چنین تعریف کرد: فرایندی است که بر تأمین نیازهای توسعه اجتماع محلی، بهبود زنجیره عرضه تولیدات محلی، تشویق صنایع و حرفه‌های محلی، توسعه متناسب با ظرفیت زیست محیطی و اجتماعی محلی، و افزایش ثبات درآمد گردشگری تأکید دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹، ۹). دستیابی به توسعه پایدار گردشگری روستایی نیازمند تبیین، شناخت و تحلیل پایداری گردشگری است و برای این منظور سنجش پایداری توسعه گردشگری مطرح می‌شود. کو (۲۰۰۵) مدلی را برای سنجش پایداری گردشگری ارائه کرده که مبتنی بر ترکیبی از دو رویکرد مطرح در سنجش پایداری یعنی رویکرد کل‌نگر و جزء‌نگر است. در این مدل ترکیبی، فرایند ارزیابی در هشت مرحله شامل اینهاست: شناسایی اکوسیستم (انسانی و طبیعی)، شناسایی ابعاد اصلی پایداری، شناسایی شاخص‌های پایداری، تعیین مقیاس پایداری، تعیین درجه‌بندی پایداری (بخش‌های یک مقیاس)، بهره‌گیری از ابزارهای گرافیکی و نمایشی در فرایند ارزیابی پایداری گردشگری، تداوم ارزیابی پایداری در طول زمان، و نتایج

ارزیابی و بررسی آن (Ko, 2005, 436). در زمینه توسعه پایدار گردشگری و ارزیابی پایداری گردشگری، تحقیقات و مطالعات داخلی و خارجی انجام شده که در جدول ۲ به آن اشاره شده است.

جدول ۲. پیشینه و مطالعات مرتبط با پژوهش

محقق/محققان	سال	عنوان پژوهش	مهم‌ترین نتایج
توسان	۱۹۸۹	ریشه‌های توسعه پایدار گردشگری در سطح محلی (ترکیه)	دستیابی به توسعه پایدار گردشگری در سطح محلی در کشور در حال توسعه نیازمند انتخاب‌های سیاسی سخت‌گیرانه، فرایند تصمیم‌سازی مطمئن و همکاری متصدیان تورهای بین‌المللی و آژانس‌های خدماتی است.
توسان	۲۰۰۱	چالش‌های توسعه پایدار گردشگری در کشورهای در حال توسعه	مبانی توسعه پایدار گردشگری از سوی کشورهای توسعه یافته تدوین شود، بدون آنکه شرایط کشورهای در حال توسعه در نظر گرفته شود.
کو	۲۰۰۵	ارتقای فرایند ارزیابی پایداری گردشگری (رویکردی مفهومی)	در فرایند سنجش پایداری گردشگری باید ضمن تعیین هدف از ارزیابی، سیستم انسانی و اکوسیستم طبیعی و اجزا و عناصر هر یک را هم‌زمان در نظر گرفت و شاخص‌ها و معیارهای قابل اندازه‌گیری برای ارزیابی در ابعاد مختلف (محیط‌زیستی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) را مشخص کرد.
یارکووا و دیگران	۲۰۰۸	پایداری گردشگری در بلغارستان	محدوده‌های مطالعاتی گردشگری روستایی به سطح مناسبی از توسعه نرسیده‌اند.
اکبریان رونیزی و رضوانی	۱۳۹۴	تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مورد: بخش مرکزی شهرستان دماوند)	توسعه گردشگری روستایی در روستاهای مورد مطالعه در سطح پایداری ضعیف قرار دارد.
ضرغام بروجنی و نیک‌بین	۱۳۹۱	سنجش پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش	در جزیره کیش، درجه پایداری توسعه گردشگری بینابین است و درجه پایداری سیستم انسانی بالاتر از سیستم طبیعی است.

ادامه جدول ۲. پیشینه و مطالعات مرتبط با پژوهش

محقق/محققان	سال	عنوان پژوهش	مهم‌ترین نتایج
اکبریان رونیزی	۱۳۹۱	ارزیابی پایداری الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهرها (روستاهای پیرامون کلان‌شهر تهران)	الگوهای گردشگری در نواحی روستایی مورد مطالعه در سطح متوسط پایداری قرار دارند و امتیاز پایداری الگوی گردشگری خانه‌های دوم بیشتر از الگوی گردشگری روزانه است.
مهدوی	۱۳۹۰	ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران (مورد روستاهای تاریخی فرهنگی ایران)	گردشگری در روستاهای مورد مطالعه در سطح ضعیفی از پایداری قرار دارند و در بعدهای اجتماعی و اقتصادی پایداری بیشتری از بعد محیطی دارند.

منبع: مطالعات نگارنده، ۱۳۹۴

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از روش اسنادی و میدانی گردآوری شدند و روش میدانی مبتنی بر ابزار پرسشنامه است. محدوده مطالعاتی این پژوهش هر شش روستای هدف گردشگری شهرستان سپیدان است. جامعه آماری این پژوهش، ساکنان و مدیران محلی هستند و برای تعیین حجم نمونه ۱۰ درصد از سرپرستان خانوار (۲۰۰ سرپرست خانوار^۱) و ۱۸ مدیر محلی (در هر روستا سه مدیر) به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. شاخص‌ها و نماگرها از منابع مرتبط دریافت و سپس با بهره‌مندی از دیدگاه متخصصان و استادان دانشگاه تبیین شدند. سنجش پایایی پرسشنامه با بهره‌مندی از روش آلفای کرونباخ برای پرسشنامه سرپرستان خانوار برابر ۰/۷۶۵ و

۱. با توجه به هدف تحقیق مبنی بر تحلیل وجود تفاوت بین پایداری گردشگری در روستاهای هدف گردشگری (تحلیل در سطح روستا)، تعداد پرسشنامه‌های خانوار تکمیل شده در روستاها بین ۲۰ تا ۶۰ پرسشنامه است.

برای پرسشنامه مدیران محلی ۰/۸۰۳ محاسبه شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها با توجه به نرمال بودن و مقیاس داده‌ها و نیز تعداد جامعه، از آزمون‌های آماری T مستقل (دو نمونه) مستقل شامل ساکنان و مدیران محلی با داده‌های از نوع فاصله‌ای) و تحلیل واریانس یک‌طرفه (چند جامعه مستقل شامل شش روستا با داده‌های از نوع فاصله‌ای) و روش‌های غیرآزمایی (بارومتر پایداری) استفاده شد. جدول ۳، شاخص‌ها و نماگرهای سنجش پایداری توسعه گردشگری در پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۳. شاخص‌ها و نماگرهای پایداری توسعه گردشگری

ابعاد	شاخص‌های عمده	نماگرها
اقتصادی	درآمد و توزیع آن	افزایش درآمد، ایجاد درآمد برابر، رضایت جامعه میزبان از درآمد گردشگری، ایجاد درآمدهای مورد قبول، ثبات درآمد، افزایش درآمد کسبه محلی، ایجاد درآمد برای نهادهای محلی، و کاهش فقر
	هزینه زندگی	افزایش توانایی خانوارها برای تأمین هزینه زندگی، بالارفتن قیمت زمین، افزایش توانایی خانوارها در تهیه مسکن مورد نیاز، افزایش توانایی زنان سرپرست خانوار در تهیه مسکن مورد نیاز، افزایش توانایی جوانان در تهیه مسکن مورد نیاز، و افزایش قدرت خرید ساکنان محلی
	فعالیت و اشتغال	ایجاد فرصت‌های شغلی برای جامعه میزبان، امکان دستیابی برابر جامعه میزبان به فرصت‌های شغلی ایجادشده، ایجاد و توسعه کارآفرینی، استخدام ساکنان محلی، تنوع فرصت‌های شغلی، ایجاد فرصت‌های شغلی برای جوانان، ایجاد فرصت‌های شغلی برای زنان، امنیت شغلی، رضایت از شغل در بخش گردشگری، اشتغال افراد غیربومی در مشاغل سودآور و محوری بخش گردشگری، استمرار و گسترش فعالیت‌های زراعی، استمرار و گسترش فعالیت‌های باغداری، و استمرار و گسترش فعالیت‌های دام‌داری

۱. داده‌ها براساس نماگرهای تحقیق در قالب طیف لیکرت (رتبه‌ای) تهیه و برای استفاده در آزمون‌های آماری به منظور تحلیل و پاسخ‌گویی به پرسش‌ها، به مقیاس فاصله‌ای تبدیل شد.

ادامه جدول ۳. شاخص‌ها و نماگرهای پایداری توسعه گردشگری

ابعاد	شاخص‌های عمده	نماگرها
	سرمایه‌گذاری	ایجاد مؤسسه‌های اقتصادی جدید مرتبط با بخش گردشگری، افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه خدمات رفاهی مربوط به گردشگری، افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه فعالیت‌های تولیدی مربوط به گردشگری، افزایش سرمایه‌گذاری در زمینه تأسیسات زیربنایی مربوط به گردشگری، سرمایه‌گذاری افراد بومی در بخش گردشگری، سرمایه‌گذاری در خدمات آموزشی ترویجی و اطلاع‌رسانی، و سرمایه‌گذاری در دیگر بخش‌های اقتصادی
	آگاهی محیط‌زیستی	بهبود کیفیت محیط‌زیست روستا، توجه مدیران محلی در حفاظت از محیط‌زیست روستا، توجه ساکنان محلی در حفاظت از محیط‌زیست روستا، توجه و برنامه‌ریزی برای دفن مناسب مواد زائد، و توجه مدیران محلی به حفاظت از جاذبه‌های طبیعی روستا
	آلودگی	افزایش حجم زباله، آلودگی محیط‌زیست، آلودگی هوا، ایجاد آلودگی صوتی، و آلودگی آب
محیط‌زیستی	منابع سرزمین	کاهش منابع آب آشامیدنی، کاهش سطح اراضی زراعی، کاهش سطح باغ‌ها، تخریب منابع طبیعی در نتیجه توسعه ساخت‌وسازها، تغییر کاربری اراضی روستا، تأثیر توسعه گردشگری بر تنوع زیستی، فشار ساکنان در بهره‌برداری از منابع، فشار ساکنان برای توسعه نواحی اطراف، فشار زیاد بر منابع طبیعی، میزان ساخت‌وسازهای کنترل‌نشده و بی‌رویه، پیوند و دل‌بستگی میان مردم محلی و منابع، تخریب حیات‌وحش، تخریب مراتع، حفظ بانک گیاهی و جانوری، افزایش تنوع گیاهی، افزایش تنوع جانوری، و تخریب چشم‌اندازهای طبیعی
اجتماعی - فرهنگی	توسعه امکانات و خدمات	بهبود کیفیت خدمات مرتبط با گردشگری، بهبود امکانات و خدمات آموزشی، بهبود یا توسعه شبکه‌های ارتباطی، بهبود امکانات و خدمات ورزشی، بهبود امکانات و خدمات بهداشتی درمانی، افزایش امکانات و خدمات تفریحی، گسترش امکانات رفاهی برای جامعه میزبان، گسترش امکانات رفاهی برای گردشگران، کاهش فشار تقاضا بر خدمات، و کاهش فشار تقاضا زیرساخت‌ها
	افزایش آگاهی جامعه محلی	افزایش سطح آگاهی ساکنان محلی از اهمیت منابع طبیعی، افزایش سطح آگاهی ساکنان محلی از اهمیت گردشگری، افزایش سطح آگاهی گردشگران از اهمیت منابع طبیعی، افزایش سطح آگاهی و حساسیت مسئولان و مدیران محلی از اهمیت منابع طبیعی، افزایش سطح آگاهی مدیران محلی از خواسته‌ها و نیازهای عرفی گردشگران، و افزایش اطلاع‌رسانی در خصوص گردشگری

ادامه جدول ۳. شاخص‌ها و نماگرهای پایداری توسعه گردشگری

ابعاد	شاخص‌های عمده	نماگرها
مشارکت و همبستگی	مشارکت و همبستگی	تقویت توان نهادهای محلی موجود برای خدمات‌رسانی بهتر، ایجاد نهادهای محلی جدید (تشکل‌ها و صندوق‌های حمایتی)، افزایش همبستگی اجتماعی ساکنان محلی، افزایش مشارکت ساکنان محلی در توسعه روستا، افزایش مشارکت ساکنان محلی در عمران روستا، مشارکت ساکنان محلی در برنامه‌ریزی‌های مرتبط با بخش گردشگری، مشارکت گردشگران در حفاظت و صیانت از منابع طبیعی، مشارکت گردشگران در توسعه روستا، مشارکت گردشگران در عمران روستا، تعامل بین گردشگران و جامعه میزبان
رضایت جامعه میزبان	رضایت جامعه میزبان	خشنودی و رضایت جامعه میزبان از توسعه گردشگری، رضایت‌مندی جامعه میزبان از دسترسی به امکانات و خدمات با توجه به حضور گردشگران، و خشنودی و رضایت جامعه میزبان از حضور و نحوه برخورد گردشگران
فرهنگ و سنن	فرهنگ و سنن	حفظ و احیای آداب و رسوم سنتی جامعه محلی، تعارض فرهنگی بین گردشگران و جامعه میزبان، حفظ و احیای مراسم سنتی در جامعه محلی، ایجاد فرصت تبادل فرهنگی بین مردم محلی و گردشگران، حمایت و حفاظت از ارزش‌ها و الگوهای فرهنگی، و الگوبرداری ساکنان محلی از رفتار و منش گردشگران
امنیت و رفاه اجتماعی	امنیت و رفاه اجتماعی	جرم و جنایت، مزاحمت‌های روزانه، روان‌بودن ترافیک وسایل نقلیه، ارتقای امنیت عمومی، ازدحام و شلوغی در نتیجه توسعه بخش گردشگری، سلب آسایش برای جامعه محلی به‌خاطر حضور گردشگران، درگیری‌های خانوادگی و اجتماعی در اثر رونق خرید و فروش زمین و ملک، بروز ناهنجاری‌های اجتماعی، افزایش رفاه اجتماعی، رعایت حقوق مردم و مکان‌ها، رعایت زندگی شرافتمندانه، رعایت حقوق زنان، و رعایت حقوق کار

منبع: افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹؛ رضوانی و همکاران، ۱۳۹۱؛ اکبریان رونیزی و رضوانی، ۱۳۹۴

فرایند سنجش پایداری توسعه گردشگری

با بهره‌گیری از روش بارومتر طی فرایندی پنج‌مرحله‌ای، پایداری توسعه گردشگری ارزیابی شد

و نتیجه آن بدین شرح است: (۱) هم‌جهت کردن شاخص‌ها و نماگرها: ممکن است در شاخص‌ها و نماگرهای انتخابی هم‌سویی وجود نداشته باشد، چراکه برخی نزولی (مقدار پایین بهتر) و برخی صعودی (مقدار بالا بهتر) هستند. بر این اساس، شاخص‌ها و نماگرها باید هم‌سو و هم‌جهت باشند. (۲) وزن‌دهی به نماگرها: ارزش هر شاخص و نماگر اهمیت بسیار دارد. به همین دلیل، با روش دلفی و بهره‌گیری از دیدگاه متخصصان به شاخص‌ها و نماگرها وزن داده شد و وزن محاسبه‌شده در مقدار هر شاخص و نماگر ضرب شد. (۳) تجمیع نماگرها: در این مرحله برای محاسبه مقدار هر شاخص، نماگرهای مربوط به آن محاسبه و مقدار نهایی هر شاخص محاسبه شد. (۴) محاسبه آماره‌ها: پس از انجام مراحل پیشین، محاسبه‌های آماری نهایی انجام و نتایج استخراج می‌شود. (۵) استاندارد کردن داده‌ها: برای مقایسه و محاسبه‌های آماری لازم است شاخص‌ها استاندارد شوند. در این مرحله حداقل و حداکثر هر شاخص تعیین و دامنه تغییرات آن محاسبه و نهایتاً مقدار هر عدد از مقدار حداقل شاخص کم و حاصل بر دامنه تغییرات تقسیم شد و داده‌های استاندارد شده بین صفر و یک به دست آمد. (۶) تعیین معیار اندازه‌گیری: برای تبدیل محاسبه‌های کیفی به کمی از طبقات پنج‌گانه پرسکات آلن استفاده شد (جدول ۴).

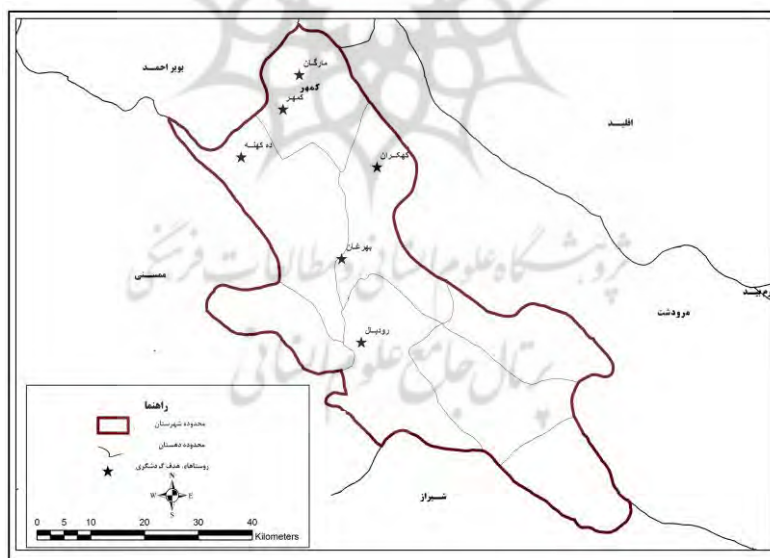
جدول ۴. ارزش و وضعیت پایداری توسعه گردشگری

وضعیت پایداری	ارزش	معادل
ناپایدار	۰-۲۰	۰-۰/۲
پایداری ضعیف	۲۰-۴۰	۰/۲-۰/۴
پایداری متوسط	۴۰-۶۰	۰/۴-۰/۶
پایداری خوب	۶۰-۸۰	۰/۶-۰/۸
پایدار	۸۰-۱۰۰	۰/۸-۱

شناخت اجمالی محدوده مطالعاتی

شهرستان سپیدان (استان فارس) با مرکزیت شهر اردکان در عرض جغرافیایی ۳۰ درجه و ۳۶

دقیقه شمالی، و طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۴۵ دقیقه شرقی با مساحت حدود ۲۸۳۹ کیلومترمربع در شمال غربی شیراز واقع شده است. این شهرستان از نظر تقسیمات کشوری دارای سه بخش مرکزی، بیضاء، همایجان است و از هشت دهستان با ۲۲۲۸ آبادی تشکیل شده و دارای ۸۹۳۹۸ نفر جمعیت است. بخش عمده‌ای از این شهرستان کوهستانی و پوشیده از جنگل و دارای تابستان معتدل و زمستانی سرد و پوشیده از برف است. محدوده مورد مطالعه (شکل ۱) از نواحی مطرح گردشگری در استان فارس به‌شمار می‌آید که از مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری آن می‌توان به آبشار مارگون، پیست اسکی، تنگ غوره‌دان، تنگ تیزآب، دریاچه برم فیروز، چشمه و برم شش‌پیر اشاره کرد که در فصول مختلف سال توجه گردشگران داخلی و حتی خارجی بیشماری را به سوی خود جلب کرده است. روستاهای هدف گردشگری این شهرستان، شش روستای ده‌کهنه، بهرغان، رودبال، مارگون، کهکران و کمهر است که در مجموع ۲۰۳۱ خانوار و ۷۳۵۷ نفر جمعیت دارند.

شکل ۱. موقعیت محدوده و روستاهای هدف

یافته‌های تحقیق

از مجموع پاسخ‌گویان (مردم)، ۸۳ درصد را مردان و ۱۷ درصد را زنان تشکیل می‌دهند که میانگین سنی آنها ۳۰/۶ سال است. از لحاظ تحصیلات بیشترین آنها (۵۲ درصد) تحصیلات متوسطه و از لحاظ وضعیت شغلی بیشترین آنها در بخش خدمات فعالیت دارند. از مجموع این نمونه آماری، ۳۲ درصد اظهار کردند که در مشاغل مرتبط با بخش گردشگری فعالیت دارند. از مجموع مدیران محلی تمامی آنها مرد و متوسط سنی‌شان ۴۱/۵ سال است، که بیشترین آنها (۴۴/۴ درصد) دارای تحصیلات متوسطه هستند (جدول ۵).

جدول ۵. ویژگی‌های شخصی پاسخ‌گویان (درصد)

مدیران محلی	پاسخ‌گویان (مردم)	ویژگی	
۱۰۰	۸۳	مرد	جنس
—	۱۷	زن	
۴۱/۵	۳۰/۶	متوسط سن	
۵/۶	۱۰	ابتدایی	تحصیلات
—	۱۹	راهنمایی	
۴۴/۴	۵۲	متوسطه	
۵۰	۱۹	فوق دیپلم و بالاتر	
۵۰	۱۹	کشاورز - دام‌دار	شغل
—	۳۵	خدماتی	
۲۷/۸	۱۸	اداری	
۲۲/۲	۲۸	سایر و اظهارنشده	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

وضعیت پایداری توسعه گردشگری در روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که امتیاز پایداری کل ۰/۵۳۲ است، که براساس دیدگاه ساکنان محلی ۰/۵۱۳ و از دیدگاه مدیران محلی ۰/۵۵۲ محاسبه شده است. بین ابعاد سه‌گانه، بعد اجتماعی و فرهنگی با امتیاز ۰/۵۸۲ دارای بیشترین

میزان پایداری و بعد محیط‌زیستی با امتیاز $0/469$ پایین‌ترین میزان پایداری را به خود اختصاص داده که بیانگر وضعیت نامطلوب بعد محیط‌زیستی توسعه گردشگری است. به تفکیک دیدگاه دو گروه مطالعه‌شده، از دیدگاه ساکنان محلی به ترتیب بیشترین و کمترین میزان پایداری مربوط به ابعاد اقتصادی و محیط‌زیستی، و از دیدگاه مدیران محلی بیشترین و کمترین میزان پایداری به ترتیب مربوط به ابعاد اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی است. به جز پایداری بعد اقتصادی که از دیدگاه ساکنان محلی وضعیت بهتری دارد، در دو بعد دیگر (محیط‌زیستی و اجتماعی - فرهنگی) از دیدگاه مدیران محلی وضعیت این ابعاد مطلوب‌تر و پایدارتر از دیدگاه ساکنان محلی است. دلیل این داوری را می‌توان درک بهتر و عمیق‌تر ساکنان محلی از تأثیرات زیست‌محیطی توسعه گردشگری خصوصاً به سبب فعالیت‌های شغلی آنها و درک تأثیرات اقتصادی مناسب‌تر مدیران محلی در خصوص توسعه گردشگری و مسائل و مشکلات اقتصادی نواحی روستایی دانست. هرچند بین میزان پایداری ابعاد در دو گروه (مدیران و ساکنان محلی) اختلاف وجود دارد، براساس نتایج آزمون T مستقل با توجه به مقدار P value محاسبه‌شده (که بالاتر از $0/05$ به دست آمده است)، ملاحظه می‌شود که این تفاوت و اختلاف معنادار نیست (جدول ۶).

جدول ۶. میزان پایداری توسعه گردشگری به تفکیک ابعاد از دیدگاه ساکنان و مدیران محلی

بعد	ساکنان محلی	مدیران محلی	کل	سطح معناداری
محیط‌زیستی	$0/386$	$0/551$	$0/469$	$0/781$
اقتصادی	$0/587$	$0/508$	$0/547$	$0/791$
اجتماعی - فرهنگی	$0/566$	$0/598$	$0/582$	$0/098$
کل	$0/513$	$0/552$	$0/532$	$0/610$

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

نتایج حاصل از پایداری گردشگری براساس روش بارومتر در قالب دو سیستم کلان رفاه انسانی و رفاه اکوسیستم، نشان از آن دارند که امتیاز شاخص رفاه انسانی $0/564$ و در رفاه

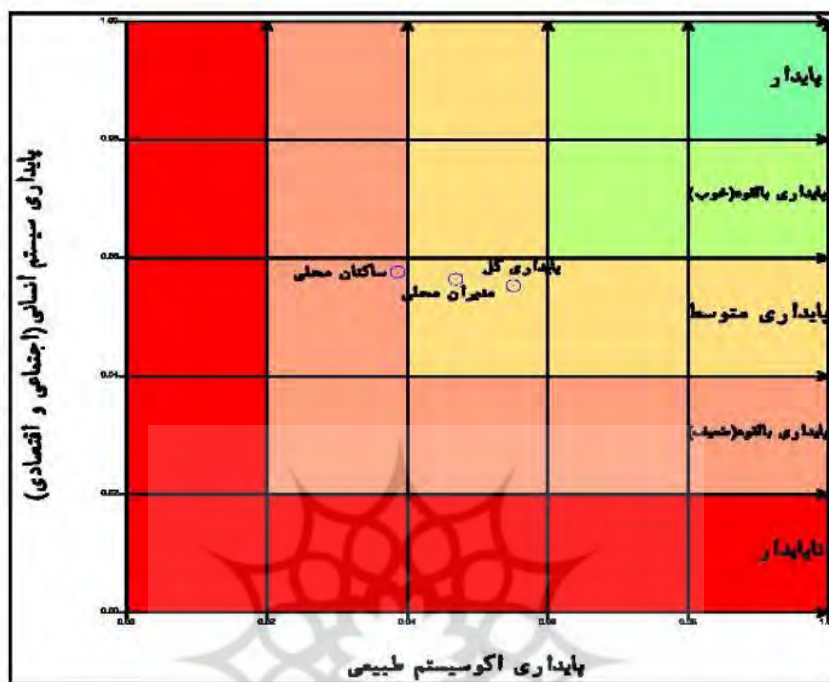
اکوسیستم طبیعی ۰/۴۶۹ است. این نتیجه بیان می‌کند که در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سپیدان، شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی- فرهنگی در تناظر با شاخص‌های محیط‌زیستی وضعیت مناسب‌تری دارند. براساس روش بارومتر و به تفکیک گروه‌های مطالعه‌شده، نتایج نشان می‌دهند که توسعه گردشگری از دیدگاه مردم محلی در سطح پایداری ضعیف و از دیدگاه مدیران محلی در سطح متوسط قرار دارد. از دیدگاه هر دو گروه، وضعیت پایداری سیستم رفاه انسانی مناسب‌تر از رفاه اکوسیستم طبیعی است. در مجموع نتایج بیانگر آن‌اند که توسعه گردشگری در روستاهای هدف شهرستان سپیدان در سطح متوسطی از پایداری قرار دارد (جدول ۷ و شکل ۲).

بررسی وضعیت پایداری هر یک از شاخص‌های عمده مورد مطالعه نشان می‌دهد که از دیدگاه هر دو گروه، شاخص رضایت‌مندی از توسعه گردشگری دارای بالاترین میزان پایداری و براساس دیدگاه ساکنان محلی شاخص منابع سرزمین دارای پایین‌ترین میزان پایداری و از دیدگاه مدیران محلی شاخص سرمایه‌گذاری دارای پایین‌ترین میزان پایداری است.

جدول ۷. سطح پایداری توسعه گردشگری براساس روش بارومتر

وضعیت پایداری کل	سطح پایداری	رفاه اکوسیستم طبیعی	سطح پایداری	رفاه انسانی	جامعه مورد مطالعه
ضعیف	ضعیف	۰/۳۸۶	متوسط	۰/۵۷۶	ساکنان محلی
متوسط	متوسط	۰/۵۵۱	متوسط	۰/۵۵۳	مدیران محلی
متوسط	متوسط	۰/۴۶۹	متوسط	۰/۵۶۴	کل

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

شکل ۲. پایداری توسعه گردشگری بر اساس روش بارومتر

بر اساس دیدگاه هر دو گروه، بیشترین و کمترین میزان پایداری به ترتیب مربوط به شاخص رضایت‌مندی از توسعه گردشگری با امتیاز پایداری ۰/۶۹۳ و شاخص آگاهی‌های محیط‌زیستی با امتیاز پایداری ۰/۴۲۷ است (جدول ۸).

نتایج بررسی امتیاز پایداری توسعه گردشگری به تفکیک روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهند که از لحاظ امتیاز پایداری کل، روستای مارگون با امتیاز ۰/۸۳۸ و روستای بهرگان با امتیاز ۰/۲۱۲ به ترتیب بیشترین و کمترین میزان پایداری را به خود اختصاص داده‌اند. به تفکیک ابعاد مورد مطالعه ملاحظه می‌شود که روستای مارگون در بین روستاها در هر سه بعد دارای بیشترین امتیاز پایداری است.

جدول ۸. میزان پایداری توسعه گردشگری به تفکیک شاخص‌ها از دیدگاه ساکنان و مدیران محلی

شاخص	ساکنان محلی	مدیران محلی	کل
درآمد و توزیع آن	۰/۶۴۴	۰/۵۲۸	۰/۵۸۶
هزینه زندگی	۰/۶۲۴	۰/۴۶۷	۰/۵۴۶
فعالیت و اشتغال	۰/۴۹۳	۰/۵۸۷	۰/۵۴
سرمایه گذاری	۰/۵۸۸	۰/۴۵۰	۰/۵۱۹
آگاهی‌های محیط‌زیستی	۰/۴۰۲	۰/۴۵۱	۰/۴۲۷
آلودگی	۰/۴۳۷	۰/۵۵	۰/۴۹۷
منابع سرزمین	۰/۳۱۸	۰/۶۵۲	۰/۴۸۵
توسعه امکانات و خدمات	۰/۵۸۲	۰/۵۷۴	۰/۵۷۸
آگاهی جامعه میزبان	۰/۵۷۹	۰/۵۶۷	۰/۵۷۳
مشارکت و همبستگی	۰/۶۰۴	۰/۵۰۰	۰/۵۵۲
رضایت‌مندی جامعه و مدیران محلی	۰/۶۳۰	۰/۷۵۶	۰/۶۹۳
فرهنگ و سنن	۰/۵۶۵	۰/۴۹۴	۰/۵۳۰
امنیت و رفاه اجتماعی	۰/۴۳۷	۰/۶۹۸	۰/۵۶۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

پایین‌ترین امتیاز پایداری در بعد محیط‌زیستی مربوط به روستای کهکران، در بعد اقتصادی مربوط به روستای ده کهنه و در بعد اجتماعی-فرهنگی مربوط به روستای بهرغان است (جدول ۹). براساس روش بارومتر ملاحظه می‌شود که از مجموع شش روستای هدف گردشگری واقع در شهرستان سپیدان، توسعه گردشگری سه روستا (کمهر، کهکران و بهرغان) در سطح ناپایدار و سه روستای دیگر در سطوح پایداری ضعیف (روستای ده کهنه)، متوسط (رودبال) و خوب (روستای مارگون) قرار دارند. در جدول ۱۰ و شکل ۳ سطح پایداری هریک از روستاها در قالب دو سیستم رفاه انسانی و رفاه اکوسیستم طبیعی آمده است.

جدول ۹. میزان پایداری توسعه گردشگری به تفکیک ابعاد در روستاهای هدف گردشگری

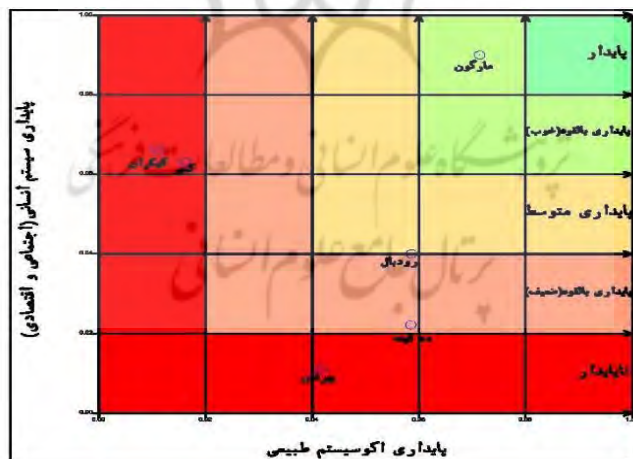
روستا	محیط‌زیستی	اقتصادی	اجتماعی- فرهنگی	کل
ده‌کهنه	۰/۵۸۵	۰/۰۹۶	۰/۳۴۷	۰/۳۴۳
کمهر	۰/۱۶۲	۰/۷۲۶	۰/۵۳۶	۰/۴۷۵
کهکمران	۰/۱۱۰	۰/۶۸۸	۰/۶۳۳	۰/۴۷۷
بهرغان	۰/۴۱۸	۰/۱۶۳	۰/۰۵۴	۰/۲۱۲
مارگون	۰/۷۱۴	۰/۹۸۵	۰/۸۱۵	۰/۸۳۸
رودبال	۰/۵۸۶	۰/۰۳۹	۰/۷۶۳	۰/۴۶۳

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

جدول ۱۰. سطح پایداری توسعه گردشگری در روستاهای هدف براساس روش بارومتر

روستا	رفاه انسانی		رفاه اکوسیستم طبیعی	
	امتیاز پایداری	سطح پایداری	امتیاز پایداری	سطح پایداری
ده‌کهنه	۰/۲۲۲	ضعیف	۰/۵۸۵	متوسط
کمهر	۰/۶۳۱	خوب	۰/۱۶۲	ناپایدار
کهکمران	۰/۶۶۱	خوب	۰/۱۱۰	ناپایدار
بهرغان	۰/۱۰۹	ناپایدار	۰/۴۱۸	متوسط
مارگون	۰/۹	پایدار	۰/۷۱۴	خوب
رودبال	۰/۴۰۱	متوسط	۰/۵۸۶	متوسط

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

شکل ۳. پایداری توسعه گردشگری در روستاهای هدف براساس روش بارومتر

تحلیل تفاوت پایداری گردشگری بین شش روستای هدف گردشگری شهرستان سپیدان با استفاده از روش تحلیل واریانس یک طرفه (ANOVA) انجام شد. نتایج با توجه به مقدار P Value < 0/05 به دست آمده نشان می‌دهند که در هر سه بعد بررسی شده تفاوت معناداری بین پایداری توسعه گردشگری در روستاهای مورد مطالعه وجود دارد (جدول ۱۱).

جدول ۱۱. نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه برای تبیین معناداری تفاوت پایداری گردشگری

سطح معناداری	F محاسبه شده	MS	مجموع مجذورات	نتایج منبع تغییرات	بعد
۰/۰۰۵	۳/۴۱۷	۲/۴۹۴	۱۲/۴۶۹	بین گروهی	اقتصادی
		۰/۷۳۰	۱۵۴/۷۱۳	میان گروهی	
			۱۶۷/۱۸۲	جمع	
۰/۰۱۹	۲/۷۷۴	۰/۹۷۷	۴/۸۸۴	بین گروهی	اجتماعی- فرهنگی
		۰/۳۵۲	۷۴/۶۶۷	میان گروهی	
			۷۹/۵۵۱	جمع	
۰/۰۰۰	۴/۹۸۰	۳/۰۴۲	۱۵/۲۱۱	بین گروهی	محیط زیستی
		۰/۶۱۱	۱۲۹/۵۱۷	میان گروهی	
			۱۴۴/۷۲۸	جمع	
۰/۰۰۳	۳/۷۴۸	۱۳/۳۶۵	۶۶/۸۲۷	بین گروهی	کل
		۳/۵۶۶	۷۵۶/۰۱۲	میان گروهی	
			۸۲۲/۸۴۰	جمع	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

نتیجه گیری

به منظور دستیابی به پایداری توسعه گردشگری در نواحی روستایی، شناخت و سنجش میزان پایداری به عنوان راهگشای برنامه ریزان در تصمیم گیری و برنامه ریزی ضروری و اجتناب ناپذیر است. در پژوهش حاضر، سنجش پایداری توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری شهرستان سپیدان انجام شد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهند که پایداری توسعه گردشگری

در روستاهای مورد مطالعه در سطح متوسط پایداری است، که به تفکیک ابعاد، بعد اجتماعی- فرهنگی درمقایسه با دو بعد دیگر (یعنی اقتصادی و محیط‌زیستی) وضعیت پایداری بهتری دارد. نتایج به تفکیک گروه‌های مورد مطالعه نشان دادند که هرچند بین میزان پایداری توسعه گردشگری از دیدگاه ساکنان و مدیران محلی با یکدیگر اختلاف وجود دارد، این اختلاف و تفاوت معنادار نیست. سنجش پایداری به تفکیک شاخص‌های عمده مورد مطالعه نشان داد که بین آنها بیشترین و کمترین میزان پایداری به ترتیب مربوط به شاخص رضایت‌مندی از توسعه گردشگری و شاخص آگاهی‌های محیط‌زیستی است. از دیگر نتایج پژوهش حاضر، میزان پایداری توسعه گردشگری در هر یک از روستاهای مورد مطالعه بود که مشخص شد روستای مارگون دارای بیشترین امتیاز و روستای بهرغان دارای کمترین امتیاز پایداری هستند. در مجموع از شش روستای هدف گردشگری، توسعه گردشگری در سه روستا (کمهر، کهکمران و بهرغان) ناپایدار و در سه روستای دیگر در سطوح پایداری ضعیف (روستای ده کهنه)، متوسط (رودبال) و خوب (روستای مارگون) قرار دارد. در این خصوص نتایج نشان دادند که تفاوت معناداری در هر سه بعد پایداری توسعه گردشگری بین روستاهای هدف گردشگری شهرستان سپیدان وجود دارد.

تحلیل تطبیقی نتایج این پژوهش با یافته‌های تحقیقات انجام‌شده بیان می‌کند که نتایج با یافته‌های پژوهش اکبری‌ان رونیزی (۱۳۹۱) مبنی بر سطح متوسط پایداری توسعه گردشگری، با نتایج پژوهش مهدوی (۱۳۹۰) مبنی بر بالای بودن میزان پایداری بعد اجتماعی- فرهنگی درمقایسه با دو بعد دیگر پایداری، و نیز با نتایج پژوهش اکبری‌ان رونیزی و رضوانی (۱۳۹۴) مبنی بر وجود تفاوت معنادار بین پایداری گردشگری در مناطق روستایی هم‌سویی دارد. در مجموع مشاهده می‌شود که به عملیاتی‌کردن، اصول، و اهداف پارادایم توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف گردشگری توجه کافی نشده است. مطالعات میدانی نشان دادند این دسته روستاها که به‌عنوان روستاهای هدف گردشگری به‌منظور توسعه گردشگری روستایی شناسایی شده‌اند همچنان گرفتار مسائل و مشکلات بی‌شمار و البته ابتدایی هستند که می‌تواند

به مرور زمان آینده توسعه گردشگری را در این روستاها با چالش‌های فراوانی روبه‌رو سازد. از این رو می‌بایست با نگرش و تفکر عمیق علمی و اجرایی در مسیر عملیاتی‌سازی پارادایم پایداری در توسعه گردشگری به‌طور عام و توسعه گردشگری در روستاهای هدف به‌طور خاص گام برداشت. در کنار استفاده از تجربیات موفق کشورهای دیگر در زمینه عملیاتی کردن توسعه پایدار گردشگری روستایی (توسعه پایدار گردشگری روستایی در عمل)، پیشنهاد می‌شود که با تهیه و اجرای طرح‌های توسعه پایدار گردشگری در روستاهای هدف در سطح محلی و البته با رویکرد مشارکتی (نه صرفاً طرح‌های تیپ غیرمشارکتی)، به پارادایم توسعه پایدار گردشگری در این نواحی جامه عمل پوشانده شود.

منابع

- افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین، مهدوی، داود و پورطاهری، مهدی، ۱۳۹۰، فرایند بومی‌سازی شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، شماره ۴، صص. ۴۱-۱.
- اکبریان رونیزی، سعیدرضا، ۱۳۹۱، ارزیابی پایداری الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلانشهرها؛ مورد: روستاهای پیرامون کلانشهر تهران، رساله دکتری، دانشگاه تهران.
- اکبریان رونیزی، سعیدرضا و رضوانی، محمدرضا، ۱۳۹۴، تحلیل و تبیین پایداری توسعه گردشگری در مناطق روستایی (مورد: بخش مرکزی شهرستان دماوند)، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۱، صص. ۹۵-۸۱.
- بیات، ناصر، ۱۳۹۳، ارائه مدل الگوی مدیریت اثرات گردشگری در نواحی روستایی؛ مطالعه موردی: دهستان کمازان سفلی شهرستان ملایر، رساله دکتری، دانشگاه تهران.
- رحیمی، داریوش و رنجبر دستانی، محمود، ۱۳۹۱، ارزیابی و اولویت‌بندی جاذبه‌های اکوتوریسم: روستاهای هدف گردشگری استان چهارمحال و بختیاری، فصلنامه مطالعات شهری منطقه‌ای شماره ۱۴، صص. ۱۵۰-۱۳۱.
- رضوانی، محمدرضا، ۱۳۸۷، توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.

رضوانی، محمدرضا، اکبریان رونیزی، سعیدرضا، افتخاری، عبدالرضا رکن‌الدین و بدری، سیدعلی، ۱۳۹۱، تبیین شاخص‌های محک پایداری در ارزیابی آثار الگوهای گردشگری در نواحی روستایی پیرامون کلان‌شهرها؛ مطالعه موردی: نواحی روستایی پیرامون کلانشهر تهران، فصلنامه پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۳، صص. ۶۹-۹۴.

ضرغام بروجنی، حمید و نیک‌بین، مهنا، ۱۳۹۱، سنجش پایداری توسعه گردشگری در جزیره کیش، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی، شماره ۲، صص. ۱۶۸-۱۳۷.

علیقلی‌زاده، ناصر، ۱۳۹۳، بررسی عملکرد دولت در توسعه فعالیت‌های گردشگری با تأکید بر سیاست‌ها و برنامه‌های گردشگری در نواحی روستایی، دومین همایش ملی نقش گردشگری در توسعه، دانشگاه مازندران، صص. ۲۲۵۸ ° ۲۲۴۷.

فراهانی، حسین، ۱۳۸۵، ارزیابی پایداری در نواحی روستایی با تأکید بر عوامل اجتماعی-اقتصادی، مطالعه موردی: شهرستان تفرش، رساله دکتری، دانشگاه تهران.

قدیری معصوم، مجتبی، استعلاجی، علیرضا و پازوکی، معصومه، ۱۳۸۹، گردشگری پایدار (روستایی و عشایری)، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.

مهدوی، داود، ۱۳۹۰، ارزیابی پایداری توسعه گردشگری روستایی در ایران (مورد روستاهای تاریخی فرهنگی ایران)، رساله دکتری، دانشگاه تربیت مدرس.

Chami, C., 2002, **Sustainable Tourism Development: A Comparison between Tanzania and Kenya**, A thesis submitted to the Faculty of Graduate Studies and Research in Partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of philosophy.

Chin, C.H., Lo, M.C., Songan, P. & Nair, V., 2014, **Rural Tourism Destination Competitiveness: A Study on Annah Rais Longhouse Homestay, Sarawak**, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 144, PP. 35-44.

Choi, H.C. & Sirakaya, E., 2006, **Sustainability Indicators for Managing Community Tourism**, Journal of Tourism Management, Vol. 27, PP. 1274-1289.

Georg, W., 2008, **Tourism Politics, Globalization, Sustainable and Responsible Tourism**, Available from. www.arlt-lectures.com.

Hardy, A., Robert, J. Beeton, S. & Pearson, L., 2002, **Sustainable Tourism: An Overview of the Concept and its Position in Relation to Conceptualisation**

- of Tourism**, Journal of Sustainable Tourism, Volume 10, Issue 6, December, PP. 475-496.
- Harris, R. & Leiper, N., 1995, **Sustainable Tourism: An Australian perspective**, Australia: Butterworth Heinemann.
- Hunter, C., 1997, **Sustainable Tourism as an Adaptive Paradigm**, Annals of Tourism Research, Vol. 24, PP. 850° 867.
- Jr, E.T., 2003, **An Analysis of Variables that Influence Stakeholder Participation and Support for Sustainable Tourism Development in Rural North Carolina**, A dissertation Submitted to the north Carolina state university of central Florida, for the degree of Doctor of Philosophy.
- Kent, K., 2005, **The Roles of the Public, Private and Civic Sectors in Adventure Tourism in the Nanda Devi Biosphere Reserve: Garhwal Himalaya, india**, A thesis to be submitted to the Faculty of Graduate studies in partial Fulfillment of the requirements, for the degree of Master of Natural Resources Management.
- KO, T.G., 2005, **Development of a Tourism Sustainability Assessment Procedure: A conceptual approach**, Journal of Tourism Management 26, PP. 431° 445.
- Mowforth, M. & Munt, I., 1998, **Tourism and Sustainability: New tourism in the Third World**, London: Routledge.
- Murphy, P., 1994, **Tourism and Sustainable Development**, In W. Theobald, Global tourism: The next decade, Oxford: Butterworth, PP. 274-290.
- Risteskia, M., Kocevskia, J. & Arnaudov, K., 2012, **Spatial Planning and Sustainable Tourism as basis for Developing Competitive Tourist Destinations**, Procedia-Social and Behavioral Sciences, 44, PP. 375-386.
- Schorner, B., 2010, **Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland**, Sustainable Mountain Tourism Development Illustrated in the Case of Switzerland, PP. 87-108.
- Telfer, D. & Sharpley, R., 2008, **Tourism and Development in the Developing World**, Routledge, New York.
- Tosun, C., 1998, **De"icits in Approaches to Tourism Development Planning in Developing Countries: The case of Turkey**, International conference of international travel and tourism: Policy, law and management, 19-21 April, Newcastle upon Tyne: University of North Umbria.

- Tosun, C., 2001, **Challenges of Sustainable Tourism Development in the Developing World, the case of Turkey**, Tourism management, Vol. 22, PP. 289-303.
- UNDP, 1999, **Subsidiary Body on Scientific, Technical and Technological Advice**, Fourth meeting Montreal, 21-25 June.
- Weaver, D.B., 2012, **Sustainable Tourism**, New Yourk, Routledge.
- Weaver, D. & Lawton, L., 2002, **Tourism Management**, 2nd Edition, Sydney: John Wiley and Sons Australia.
- Yarkova. Y. & Stoykova, B., 2008, **Sustainability of Rural Tourism in the Smolyan Municipality of Bulgaria**, Trakia University, Trakia Journal of Sciences, Vol. 6, No. 3, PP. 31-40.

